

iščekivajući varvare

dž. m. kuci

Nikad ništa slično nisam video: dva staklena kolutića uokvirena žicom ispred njegovih očiju. Da nije slep? Da je hteo da prikrije slepe oči, razumeo bih. Ali, nije slep. Kolutići su tamni, sa spoljne strane izgledaju neprozirni, ali on vidi kroz njih. Saopštava mi da je to nov izum. »Štite oči od sunčevog bleśka«, veli. »Koristite bi vam tamo, u pustinji. Spasavaju čoveka od neprestanog žmirkanja. I glava manje boli. Pogledajte.« »Lako se tapka po uglovima očiju.« »Nema bora«. Ponovo namešta naočari. Tačno je. Ima kožu kao u mladog čoveka. »Kod kuće ih svi nose«.

Sedimo u najboljoj sobi gostionice, između nas je pljoska i zdela oraħa. Ne razgovaramo o tome zašto smo ovdje. On je tu s vanrednim ovlašćenjima, i to je dovoljno. Pričamo o lovu. Govori mi o poslednjem velikom pohodu u kojem je učestvovao, kad je pobijeno više hiljada jelena, svinja, medveda, toliko da su brdo trupina morali ostaviti da trune (»Šteta«). Ja njemu pričam o velikim jatima gusaka i pataka što, seleći se, svake godine sleću na jezero, i o zamkama u koje ih domoroci hvataju. Predlažem da ga povedem u noćni ribolov domorodačkim čamcem. »To je doživljaj koji ne treba propustiti«, kažem: »ribari nose upaljene buktinje i udaraju u bubnjeve iznad vode da poteraju ribu prema mrežama koje su bacili«. On klima glavom. Priča mi o svojoj poseti nekom drugom mestu na granici gde ljudi jedu neke zmijee kao poslasticu, i o ogromnoj antilopi koju je odstrelio.

Oprezno prolazi između komada nepoznatog mu nameštaja, ali tamne naočari ne skida. Na počinak odlazi rano. Nastanio se ovdje, u gostionici, zato što je to najbolji smeštaj koji grad može pružiti. Utuvio sam posluži u glavu da je posredi važan posetilac. »Pukovnik Džol je iz Trećeg biroa«, obavestio sam ih. »Danas je Treći biro najvažnije odeljenje Državne bezbednosti«. Kako bilo da bilo, to smo čuli kroz trač koji je s velikim zakašnjenjem stigao do nas iz prestonice. Gazda razume, sobarice obaraju glave. »Moramo ostaviti dobar utisak na njega«.

Iznosim prostirku za spavanje na bedeme gde noćni vetrić donekle ublažuje vrućinu. Pri mesečini nazirem obrise drugih spavača na ravnim krovovima kuća u gradu. Ispod orahovih stabala na trgu još uvek dopire žamor. Jedna lula zaplamt i pomrčini kao svitac, utrne, zaplamti ponovo. Leto se polako primiče kraju. Voćnjaci stenju pod teretom. Prestonicu nisam video još otkako sam bio mladić.

Budim se pre zore i na prstima prolazim pored usnulih vojnika koji se meškolje i uzdišu, sanjajući majke i dragane, i silazim niz stepenice. S neba nas posmatraju hiljade zvezda. Ovdje smo odista na krovu sveta. Kad se čovek noću probudi, na otvorenom, zaslepljen je.

Stražar na kapiji sedi prekrštenih nogu, čvrsto usnuo. Ljuljajući musketu. Vratarova niša je zatvorena, kolica su mu napolju. Prolazim.

»Nemamo posebnog prostora za zatvorenike«, objašnjavam. »Ovdje nema mnogo zločinštava, a kazna je obično novčana ili prinudni rad. Ova baraka je, kao što vidite, naprosto ostava uz žitnicu«. Unutra je tesno i smrdljivo. Prozora nema. Dva vezana zatvorenika leže na podu. Smrad dopire od njih, smrad ustajale mokraće. Pozivam stražara: »Nek se ovi ljudi očiste, i požurite, molim«.

Uvodim posetioca u prohladni sumrak žitnice. »Nadamo se da ćemo ove godine s opštinske zemlje dobiti tri hiljade merica. Sejemo samo jednom. Vreme nam je nasklonjeno«. Pričamo o pacovima i o tome kako ih suzbijati. Po našem povratku baraka vonja na ced, a zatvorenici su spremni i kleče u uglu. Jedan je starac, drugi dečak. »Uhvaćeni su pre nekoliko dana«, kažem. »Izvršen je prepad nepunih dva-

deset milja odavde. To je neuobičajeno. Obično se drže podalje od tvrđave. Ovu dvojicu su uhvatili kasnije. Tvrde da nemaju nikakve veze s prepadom. Ne znam. Možda govore istinu. Ako želite da porazgovarate s njima, ja ću vam, razume se, pomoći kao prevodilac«.

Dečakovo je lice podbulo i puno modrica, jedno oko natečeno i zatvoreno. Čučnuvši pred njega tapkam ga po obrazu. »Čuj, dečko«, kažem mu narečenim kojim se govori na granici, »hoćemo da popričamo s tobom«.

On ne odgovara.

»Prevara se«, veli stražar. »Razume«.

»Ko ga je tukao?« pitam.

»Nisam ja«, kaže stražar. »Bio je takav kad je došao«.

»Ko te je tukao?« pitam dečaka.

Ne sluša me. Zuri preko mog ramena, ne u stražara nego u pukovnika Džola pored njega.

Okrećem se Džolu. »Verovatno dosad nije video ništa slično«, pokazujem rukom. »Mislim na naočari. Sigurno veruje da ste slepac«. No Džol mi ne uzvraća osmeh. Pred zatvorenici ma se, izgleda, čuva tvrdo lice.

Čučim pred starcem. »Oče, čuj me. Doveli smo vas amo zato što smo vas uhvatili posle prepada na stoku. Ti znaš da je to ozbiljna stvar. Znaš da zbog toga možeš biti kažnjen«.

Starac vlaži usta jezikom. Lice mu je sivo i iznureno.

»Oče, je l' vidiš ovog gospodina? Ovaj gospodin nam je došao u posetu iz prestonice. Obilazi sve tvrđave duž granice. Posao mu je da otkriva istinu. To je sve što on radi. Otkriva istinu. Ako ne budeš razgovarao sa mnom, moraćeš razgovarati s njim. Da li razumeš?«

»Ekselencijo«, odgovara. Glas mu je hripav: čisti grlo. »Ekselencijo, mi ništa ne znamo o lopovluku. Vojnici su nas zaustavili i vezali. Ni zbog čega. Išli smo putem, krenuli smo ovamo lekaru. Ovo mi je sestrić. Ima neku ranu koja neće da zaceli. Mi nismo lopovi. Pokaži ekselencijama ranu«.

Spretno, jednom rukom i zubima, dečak počinje da odmotava krpice u koje mu je uvijena podlaktica. Poslednji omotaji, natopljeni usirenom krvlju i gnojem, prilepili su se za meso, ali on im odize ivicu da mi pokaže crveni rub ljute rane.

»Vidite«, primećuje starac, »nikako neće da zaraste. Vodio sam ga lekaru kad su nas vojnici zaustavili. To je sve«.

Idem s gostom natrag, preko trga. Stižu nas tri žene koje se s kotaricama opranog rublja na glavama vraćaju s brane za navodnjavanje. Radoznalo upiru oči u nas, ukrutivši vratove. Sunce tuče u glavu.

»Ovo su jedini zatvorenici koje smo uhvatili posle mnogo vremena«, objašnjava. »Slučajnost: da je sve bilo u redu, ne bismo vam mogli pokazati nikakve varvare. Ta nazov razbojništva nisu bogzna šta. Ukrađu pokojnu ovcu ili odvoje tovarno grlo od transporta. Ponekad ih presretnemo na povratku. Uglavnom su to ubogi pripadnici plemenskog naroda koji sa sopstvenim majunim stadima žive uz reku. To im postaje način života. Starac kaže da su išli lekaru. Možda govori istinu. Niko ne bi poveo starca i bolesnog dečaka u razbojnički pohod«.

Dolazi mi do svesti da se zalažem za njih. »Jasno. Čovek nikad nije siguran. No čak i ako lažu, od kakve bi oni koristili mogli biti vama, ti tako obični ljudi«.

Nastojim da savladam svoju razdraženost zbog njegovog zagonetnog ćutanja, zbog bedne teatralne tajnovitosti tamnih štitova što kriju zdrave oči. Korača ruku skrštenih spređa, kao žena.

»Svejedno«, kaže, »treba da ih ispitam. Većeras, ako je zgodno. Povešću svog pomoćnika. Biće mi potreban i neko da mi pomogne oko sporazumevanja. Stražar, možda. Da li on govori njihov jezik?«

»Svi postizemo da nas razumeju. Više biste voleli da ja ne budem prisutan?«

»Bilo bi vam neugodno. Imamo određene postupke kojih se pridržavamo«.

**

Vrištanje za koje su ljudi kasnije tvrdili da se čulo iz žitnice, ja uopšte ne čujem. Svakog trenutka te večeri, dok gledam svoja posla, svestan sam onoga što se možda dešava, i uho mi je, čak, podešeno na tonsku visinu ljudskog bola. Ali žitnica je čvrsta građevina s teškim vratima i majušnim prozorima: leži iza klanice i mlina u južnoj četvrti. Isto tako, ono što je nekad bila stanica predstraže a potom tvrđava na granici, preraslo je u poljoprivredničko naselje, grad od tri hiljade duša u kojem vreva života, vreva što je sve te duše prave u vruće letnje veče, ne prestaje zato što negde neko plače. (U određenom trenutku počinjem zastupati sopstvenu stvar).

Ponovo se našavši pred pukovnikom Džolom, u vreme kad je dokon, navodim razgovor na torturu. »Šta ako vam zatvorenik govori istinu«, pitam, »a ipak uvida da mu se ne veruje? Nije li to grozan položaj? Zamislite: spremni ste da se povinujete, povinujete se, nemate se više u čemu povinovati, slomljeni ste a ipak pritešnjeni da se još više povinovate! Kakva odgovornost za ispitivača! Kako uopšte znate da vam je čovek rekao istinu?«

»Postoji izvestan ton«, kaže Džol. »Izvestan ton čuje se u glasu čoveka koji govori istinu. Vežba i iskustvo nas uče da prepoznamo taj ton«.

»Ton istine! Možete li uhvatiti taj ton u svakidašnjem govoru? Možete li čuti da li ja sad govorim istinu?«

Ovo je naš najprisniji trenutak do sada, a on ga potire lako odmahnuvši rukom. »Ne, pogrešno me razumete. Sad govorim samo o posebnoj okolnosti, govorim o okolnosti u kojoj tragem za istinom, u kojoj moram primeniti pritisak da bih otkrio istinu. Prvo dobijam laži, znate — tako to biva — prvo laži, zatim pritisak, onda još laži, pa jači pritisak, potom prelom, pa jači pritisak, i tad istina. Eto, tako se dobija istina.«

Bol je istina, sve drugo je podložno sumnji. To sam poneo iz razgovora s pukovnikom Džolom kog, s tim njegovim zašiljenim noktima, džepnicama slezove boje, uskim stopalima u mekim cipelama, neprestano zamišljam tamo u prestonici, kamo očigledno nestrpljivo čeka da se vrati, kako između činova čuori s prijateljima u pozorišnim kuloarima.

(S druge strane, ko sam ja pa da uspostavljam odstožanje između njega i sebe? Pijem s njim, jedem s njim, pokazujem mu okolinu, pružam svaku pomoć kao što se njegovim pismenim punomoćjem i zahteva, i više od toga. Carevina ne zahteva da njeni službenici vole jedni druge, nego samo da vrše svoju dužnost).

**

Izveštaj koji je podneo meni, kao načelniku, kratak je.

»Tokom ispitivanja, protivrečnosti u zatvorenikovom svedočenju postale su očigledne. Suočen s tim protivrečnostima, zatvorenik se razjario i napao islednika. Došlo je do gušanja tokom kojeg je zatvorenik iz sve snage udario o zid. Napori da se zatvorenik oživi bili su neuspešni.«

Potpunosti radi, kako to zahteva slovo zakona, pozivam stražara i tražim od njega izjavu. On kazuje, a ja beležim njegove reči: »Zatvorenik se oteo i napao specijalnog oficira. Pozvan sam unutra da pomognem da se zatvorenik savlada. Kad sam ušao, s tučom je bilo gotovo. Zatvorenik je bio bez svesti i krvario je iz nosa.« Pokazujem mu mesto gde treba da stavi znak. On s poštovanjem uzima pero od mene.

»Da li ti je oficir rekao šta da mi kažeš?« pitam ga tiho.

»Da, gospodine«, veli.

»Da li su zatvoreniku bile vezane ruke?«

»Da, gospodine. Ovaj, ne, gospodine.«

Otpuštam ga i ispunjavam nalog za ukop. No pre odlaska u postelju uzimam fenjer, prelazim preko trga i kružeći pobočnim uličicama stižem do žitnice. Na vratima barake je nov stražar, i ovaj seljače, uvio se u čebe i spa-

va. Na moj nailazak zrikavac prekida pesmu. Povlačenje reze ne budi stražara. Ulazim u baraku visoko podigavši fenjer, stupajući, uviđam, u ono što je postalo sveto ili nesveto tlo, ako uopšte ima razlike, u zabran tajni Države. Dečak leži na slamarici u uglu, živ, zdrav. Izgleda kao da spava, ali napetost stava ga odaje. Ruke su mu vezane spredu. U drugome uglu je nekakav izduženi beli zavežljaj.

Budim stražara. »Ko ti je rekao da ostaviš tamo telo? Ko ga je ušio?»

On čuje srditost u mom glasu. »Čovek koji je došao sa onom drugom ekscelencijom, gospodine. Bio je ovde kad sam došao na dužnost. Rekao je dečaku, čuo sam ga, 'Spavaj s dedom, grej ga.' Pravio se da će i dečaka ušiti u pokrov, isti pokrov, ali nije.»

Dok dečak i dalje leži i, grčevito žmureći, ukrućen spava, mi iznosimo leš. U dvorištu, stražar drži fenjer, a ja vrhom noža napipavam šav, param pokrov i smičem ga sa starčeve glave.

Seda brada se skrtnula od krvi. Usne su mu zdrobljene i povučene unazad, zubi polomljeni. Jedno oko izokrenuto unazad, druga očna duplja krvava rupa. »Zatvaraj«, kažem. Stražar prikuplja rasparani šav. Ovaj ponovo zjapi. »Kažu da je udario glavom o zid. Šta ti misliš?« On me oprezno gleda. »Donesi neko uže i čvrsto ga uveži.»

Držim fenjer iznad dečaka. Ni makao se nije, no kad sam se sagnuo da mu dotaknem obraz, on uzmiče a dugi drhtaj počinju mu mreškati telo. »Slušaj me, dečko«, kažem, »ja ti neću naneti nikakvo zlo.« On se okreće na leđa i diže svezane ruke do svog lica. Nabrekle su i ljubičastocrvene. Petljam oko veza. Svi moji pokreti koji su u nekoj vezi s ovim dečakom nespretni su. »Slušaj; moraš reći istinu isledniku. Sve što on želi da čuje od tebe jeste to — istina. Kad jednom bude siguran da govoriš istinu, neće ti nauditi. Ali moraš mu reći sve što znaš. Moraš istinito odgovoriti na svako njegovo pitanje. Ako te zaboli, ne gubi hrabrost.« Čeprajući po čvoru konačno olabavljujem konopac. »Protrljaj ruke dok ti krv ne prostruji.« Obuhvatam njegove šake svojima i tare ih. On s bolom savija prste. I ne zamišljam da sam ista bolji od majke koja teši dete između dva očeva nastupa jarosti. Nije mi promaklo da ispitivač može nositi dve maske, govoriti dvojakim glasom, jednim grubim, drugim zavodljivim.

»Da li je večeras dobio ista za jelo?« pitam stražara.

»Ne znam.«

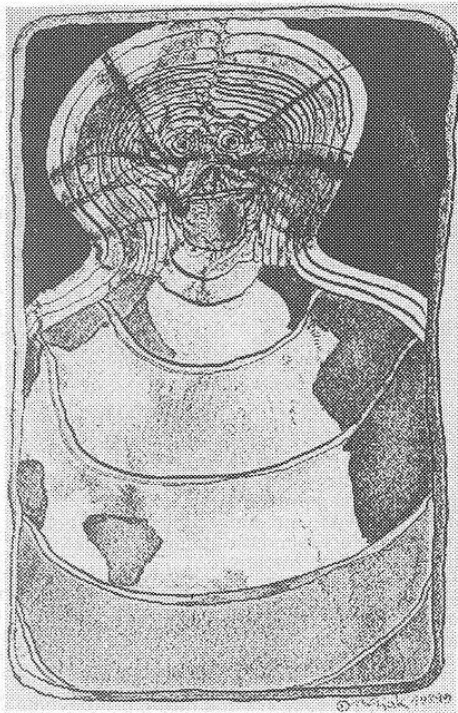
»Da li si dobio nešto za jelo?« pitam dečaka. On odmahuje glavom. Osećam težinu u srcu. Nikad nisam želeo da budem uvučen u ovo. Gde će se to završiti, ne znam. Okrećem se stražaru. »Ja sad idem, ali hoću da obavim tri stvari. Prvo, kad dečaku ruke malo prođu, hoću da ih ponovo vežeš, ali ne tako čvrsto da nateknu. Drugo, hoću da telo ostaviš u dvorštu tamo gde je. Ne unosi ga natrag. Rano ujutro poslaću po njega pogrebnika, i ti ćeš im ga predati. Ako bude nekih pitanja, reci da sam ja tako naredio. Treće, hoću da sad zaključaš baraku i podeš sa mnom. Daću ti iz kuhinje nešto za jelo za dečaka, a ti ćeš to doneti ovamo. Dođi.«

Nisam nameravao da se uplićem u ovo. Ja sam provincijski načelnik, odgovorni činovnik u službi carevine, odslužujem svoje dane na ovoj lenjoj granici i čekam penziju. Skupljam desetke i poreze, upravljam opštinskom zemljom, staram se da garnizon bude snabdeven, nadzirem mlade oficire koji su jedini oficiri što ih ovde imamo, pazim na trgovinu, predsedavam sudom dvaput sedmično. U preostalo vreme posmatram sunce kako izlazi i zalazi, jedem i spavam, i zadovoljan sam. Kad premirem, nadam se da ću zaslužiti tri retka štampana sitnim slovcima u Carevinskom službenom listu. Nisam tražio više nego što je miran život u mirno vreme.

Ali lane su iz prestonice počele do nas dopirati priče o nemirima među varvarima. Trgovci koji su putovali bezbednim putevima bivali su napadnuti i opljačkani. Učestale su sve zamašnije i drskije krađe stoke. Grupa popisivača je nestala, pa bila pronađena pokopana u plitke grobove. Na gubernera provincije, prilikom jednog zvaničnog obilaska, ispaljeni su meci. Granične patrolne su imale više okršaja. Varvarska plemena se naoružavaju, govorka-

lo se; Carevina treba da preduzme mere predostrožnosti.

Od tih nemira ja lično nisam video ništa. Onako, za sebe, zapazio sam da svako pokoleenje jedanput, neizostavno, stiže nalet histerije zbog varvara. Nema žene koja živi u granicu a da nije sanjala tamnu varvarsku ruku kako se pomalja ispod postelje i grabi je za gležanj, ni muškarca koji sebe nije plašio slikom varvara koji terevenče u njegovom domu lomeći tanjire, potpaljujući zavese, silujuć mu kćeri. Svi su ti snovi posledica prekomerne dokonosti. Pokažite mi varvarsku vojsku, pa ću poverovati.

U prestonici su se zabrinuli da bi se varvarska plemena sa severa i zapada mogla, ako ništa drugo, a ono ujediniti. Oficire iz glavnoga štaba poslaše u obilazak granice. Neke garnizone pojačase. Trgovcima koji su je tražili dodeliše vojnu pratnju, a po prvi put na granicu poslaše zvaničnike iz Trećeg biroa Državne bezbednosti, zaštitnike Države, stručnjake za prikrivena gibanja ustanika, doktore isledivanja. I tako, izgleda da je došao kraj mojim lagodnim godinama kad sam mogao mirne duše da spavam, znajući da će svet, poguraš li ga malo ovde i darneš onde, čvrsto držati pravac. Samo da sam predao ona dva besmislena zaptvorenika pukovniku, razmišljam — »Evo, Pukovniče, vi ste stručnjak, vidite šta ćete s njima!« — da sam otputovao na nekoliko dana u lov, kao što je trebalo, možda nekuda uz reku, pa se vratio i, ne čitajući, ili neznačajnim okom preletevši preko njega, udario svoj mur na njegov izveštaj, ne pitajući se šta znači reč *ispitivanja*, šta, poput banši* pod kamenom, leži ispod nje — da sam bio tako mudar, onda bih sad možda bio kadar vratiti se svom lovu i sokolarstvu i spokojnoj pohoti u očekivanju da prestanu izazivanja i stiša se uzbuđenje duž granice. Ali, ovaj, nisam odjahao: nakratko sam zapužio uši za zvuke što su dolazili iz barake uz žitnicu gde se čuvaju alatke, a potom sam, po noći, dohvatio fenjer i otišao lično da idim.

Rana na obrazu, nikad oprana i previjena, natekla je i zapalila se. Na njoj se obrazovala krasta slična debeloj gusenici. Levo oko mi je puki prorez, nos bezoblična guka koja pulsira. Moram disati na usta.

Ležim u isparenju stare bljuvotine opasnut pomišlju na vodu. Dva dana nisam dobio ništa za piće.

U mojoj patnji nema ničeg što oplemenjuje. Ono što zovem patnjom uglavnom i nije bol. To što sam nateran da iskusim jeste zavisnost od najosnovijih potreba tela: da pije, da se olakšava, da nađe položaj u kojem će ga najmanje tištiti. Kad su me modifikir Mendel i njegov čovek prvi put vratili ovamo, kad su upalili svetiljku i zatvorili vrata, pitao sam se koliko će bola jedan ugojeni nehajni starac moći da podnese u ime svojih uvrnutih shvatanja o tome kako Carevina treba da se ponaša. Ali, moje mučenje nije zanimala jačina bola. Zanimalo ih je jedino to da mi pokažu šta znači živeti u telu, kao telu, telu koje može gajiti shvatanja pravde samo dok je celo i dok mu je dobro, a koje ih vrlo brzo zaboravlja kad mu se čvrsto dograbi glava a u jednak nabije cev, i kad se u tu cev naliva toliko mnogo politrenjaka slane vode da ono počinje kašljati i bljuvati, treskati i prazniti se. Nisu došli da iz mene iznude priču o tome što sam ja rekao varvarima i šta su varvari rekli meni. Tako nisam ni imao prilike da im u lice saspem pripremljene visokoparne reči. Oni su u moju ćeliju došli da mi pokažu značenje ljudskosti, i u toku jednog sata pokazali su mi poprilično.

Nije posredi ni to ko će duže izdržati. Ranije sam mislio u sebi, »Sad oni sede u drugoj sobi i pričaju o meni. Kažu jedan drugome, 'Koliko još pre nego što poklekne? Za sat ćemo se vratiti i videti.'«

Ali, nije tako. Nemaju oni nekog razrađenog sistema bola i uskraćivanja kojem bi se podvrgavali. Dva dana idem bez hrane i vode. Trećeg bivam nahanjen. »Zao mi je«, veli čovek koji mi je doneo jelo, »zaboravili smo.« Nisu zaboravili iz zlonamernosti. Moji mučitelji žive sopstvenim životima. Ja nisam središte njihovog sveta. Mendelov pomoćnik verovatno provodi dane brojeći vreće u intendanturi ili stražareći kod radova na nasipima, gundajući u sebi zbog žege. Mendel lično, siguran sam, provodi više vremena glackajući svoje remenje i kopče nego što ga troši na mene. Kad mu naiđe raspoloženje, dolazi i drži mi lekciju iz ljudskosti. Koliko dugo mogu odolevati nasumičnom njihovih nasrtaja? I šta će se desiti ako podlegnem, zaplačem, poklekнем dok nasrtaj još traje?

Pozivaju me u dvorište. Stojim pred njima zaklanajući svoju golotinju, tetošeci povredenu ruku, umorni matori medved, upitomljen od mnogog kinjenja. »Trčci«, kaže Mendel. Trčim oko dvorišta pod suncem što peče. Kad usporim, Mendel me ošine štapom po zadnjici, i ja zakaskam brže. Vojnici ustaju iz popodnevnog dremke i posmatraju iz senke, sudoperke vise na vratima kuhinje, deca bulje kroz rešetke na kapiji. »Ne mogu!« sopćem. »Srce!« Stajem, obaram glavu, hvatam se za prsa. Svi strpljivo čekaju da se povratim. Potom me štap poteruje i ja klećam dalje, brzinom ne većom od brzine hoda.

Ili pak ispunjavam ono što su namislili. Rastegnuto konopac u visini kolena a ja skačem preko njega tamo-amo. Pozivaju kuvaričinog unuka i daju mu da drži jedan kraj. »Drži čvrsto«, vele, »ne želimo da nam se saplete.« Dete, usredotočivši se na važan zadatak, obema rukama hvata svoj kraj kapaca, i čeka da skočim. Skanjeram se. Vrh štapa probija mi se među guzove i ubada. »Skaći«, mrmlja Mendel. Zalećem se, poskakujem, zaplićem u kanap, i ostajem tako. Smrdim na govna. Nije mi dozvoljeno da se perem. Muve me prate svuda, kruže oko slasne rane na mom obrazu, i sleću na nju ako i na tren zastanem. Polukružni pokret rukom ispred lica kojim ih rasterujem posto je isto onako automatski kao što je to kravinu mahanje repom. »Reci mu da drugi put mora biti bolji«, kaže Mendel dečaku. Dečak se smeška i gleda u stranu. Sedam u prašinu i čekam sledeću smicalicu. »Je l' u meš za preskačeš?« pita dečak. »Daj konopac ovom i zamoli ga da ti pokaže kako se preskače.« Ja preskačem.

Hteo sam da umrem od stida kad sam prvi put morao nag da izidem iz svoje jezbine i stanem pred te besposličare ili da truckam telo njihove zabave radi. Sad sam prevazišao stid. Svest mi je dokraja okrenuta pretnji onog tre-

nutka kad će mi se kolena oduzeti ili me srce stegnuto poput raka te ću morati da ostanem ukopan u mestu; a svaki put iznenadeno otkrivam da me nakon malog odmora, nakon što su mi naneli malo bola, mogu naterati da se ponovo krecem, dipam ili preskačem, ili da još malo trčkam. Postoji li tačka kad ću leći i izjaviti »Ubijte me — više volim da umrem nego da nastavim?« Katkad mi se čini da se približavam toj tački, ali uvek se prevarim.

U svemu tome nema nikakve utešne uzvišenosti. Kad se noću probudim ječeći, to je stoga što u snu ponovo proživljam najsitnija poniženja. Izgleda mi da nije dopušteno da umrem drugačije do u kakvom uglu, kao pseto.

A onda, jednog dana širom otvaraju vrata i ja izlazim ne pred dva čoveka, nego pred vod koji stoji mirno. »Na«, veli Mendel i pruža mi žensku cicanu košulju. »Obuci.«

»Zašto?«

»Pa lepo, ako hoćeš da ideš go, ili go.«

Navlaci košulju preko glave. Dopire mi do polovine bedara. Hvatom letimičan pogled dveju najmlađih sluškinjica koje se, pognute, vraćaju u kuhinju gušeci se od cerekanja.

Zavrću mi ruke iza leđa i vezuju ih. »Kucnuo čas, Načelnice«, šapće mi Mendel u uho. »Dajte sve od sebe da se držite kao čovek.« Siguran sam da mu dah bazdi na piće.

Vojničkim me korakom izvodi iz dvorišta. Pod dudovima, gde je zemlja purpurna od soka opalih dudinja, čeka gomila ljudi. Deca se veru po granama. Na moj nailazak svi se učute.

Vojnik baca uvis kraj novog belog konopljanog užeta; jedno od dece na drvetu ga hvata, omotava oko grane, i spušta natrag.

Znam da je ovo puka smicalica, nov način da ljudi kojima su dodijali stari vidovi udaranja na muke provedu popodne. Ipak, utroba mi se grči. »Gde je Pukovnik?« šapučem. Niko ne obraća pažnju.

»Zelite li nešto da kažete?« pita Mendel. »Recite što god želite. Mi vam pružamo priliku.«

Gledam u njegove bistre plave oči, bistre kao da su mu očne jabučice prevučene kristalnim sočivima. On gleda mene. Pojma nemam šta vidi. Misleći na njega izgovorio sam u sebi reči mučenje. . . mučitelj, ali to su reči čudnovate, i što ih više ponavljam to čudnovatije postaju, dok mi na koncu poput kamenja ne otežaju na jeziku. Možda su ovaj čovek, i onaj kog dovodi da mu pomaže u poslu, i njihov Pukovnik, mučitelji, možda je to naziv njihovog radnog mesta na tri kartice u isplatnoj blagajni negde u prestonici, premda je verovatnije da ih na karicama zovu službenicima obezbeđenja. Ali, kad ga gledam, vidim naprosto bistre plave oči, pomalo krutu pristalu spoljašnost, zube malčice preduge tamo gde se povlače desni. On se bavi mojom dušom: svakoga dana razgrće mi meso i izlaže dušu svetlosti; tokom svog radnog veća verovatno je video mnogo duša; ali staranje o dušama nije na njemu ostavilo ništa više traga no što ga staranje o srcima ostavlja na hiruru.

»Zaista se trudim da shvatim šta osećate prema meni«, kažem. Nemoćan sam pred sopstvenim mumlanjem, glas mi je nesiguran, bojim se i znoj lije s mene. »Mnogo više nego priliku da se obratim ovim ljudima, kojima nemam šta reći, cenio bih nekoliko reči od vas. Tako da uzmogom razumeti zašto se posvećujete ovom poslu. I čuti šta osećate prema meni, kog ste u mnogome povredili a sad kao da kanite i pogubiti.«

Preneraženo zurim u to kitnjasto izražavanje dok ono vijuga iz mene. Zar sam toliko lud da izazivam?

»Je l' vidite ovu ruku?« odvraća on. Pruža ruku tako reći do mog lica. »Kad sam bio mladi«, savija prste, »mogao sam ovim prstom«, podiže kažiprst, »da probijem bundevu«. Stavljajući vrh kažiprsta meni na čelo i pritiska. Uzmičem.

Čak su i kukuljicu spremili za mene, vreću za so koju mi navlače na glavu i kanapom vezuju oko vrata. Kroz očice ih posmatram kako uspravljaju merdevine i upiru ih o onu granu. Vode me do njih, postavljaju stopalo na najnižu prečagu, omču namiču ispod uha. »Sad se penjite«, veli Mendel.

Okrećem glavu i vidim dve nejasne prilike kako drže kraj užeta. »Ne mogu se penjati s vezanim rukama«, kažem. Srce mi žestoko bije. »Penjite se«, veli, pridržavajući me za ruku. Uže se priteže. »Ne popuštajte«, naređuje.

Penjem se, on se penje iza mene, vodeći me. Brojim deset prečki. Dirka me lišće. Stajem. On mi čvršće steže ruku. »Mislite da se igramo?« pita. Cedi reči kroz zube u besu koji ne razumem. »Zar smatrate da ja ne mislim ozbiljno to što govorim?«

U vreći, oči me peku od znoja. »Ne«, kažem, »ne smatram da se igrate«. Dokle god uže ostaje zategnuto, znam da se igraju. Ako olabave uže, a ja skliznem, umreću.

»Pa šta onda hoćete da mi kažete?«

»Hoću da kažem da se između mene i varvara nije dogodilo ništa što bi se odnosilo na vojna pitanja. Posredi je bila privatna stvar. Otišao sam da vratim devojku njenoj rodbini. Bez ikakve druge namere.«

»Je l' to sve što hoćete da mi kažete?«

»Hoću da kažem da niko ne zaslužuje da umre.« U onoj bedastoj haljinici, s vrećom na glavi, s mučninom od kukavičluka u ustima, govorim: »Želim da živim. Kao što svaki čovek želi da živi. Ma šta bilo.«

»To nije dovoljno.« Pušta mi ruku. Klackam se na desetoj prečki, uže mi održava navnotežu. »Vidite?« veli on. Vraća se niz merdevine i ostavlja me samog.

Ne znoj nego suze.

Neko šuškanje u lišću blizu mene. Dečji glas: »Je l' vidiš nešto, čiko?«

»Ne.«

»Hej, majmuni, silazite!« viče neko odozdo. Kroz zategnuto uže osećam kako grane podrtavaju od njihovog kretanja.

I tako, dugo stojim pažljivo održavajući ravnotežu na onoj prečki, tešeći se drvetom što ga osećam u svodu tabana, nastojeći da ne pokliznem, starajući se najviše što mogu da uže ostane ravnomerno zategnuto.

Koliko će se dugo gomila dokoličara zadovoljavati posmatranjem čoveka koji stoji na merdevinama? Stajao bih ovde dok mi meso ne pootpada s kostiju, na oluji, gradu i poplavi, samo da živim.

Ali uže se sad zateže, čujem čak i kako se tare o koru drveta, sve dok nisam prinuđen da se istegnem da me ne bi ugušilo.

Ovo nije takmičenje u strpljenju, dakle: ako rulja nije zadovoljna, pravila se menjaju. No kakva korist od bacanja krivice na rulju? Žrtveni jarac je imenovan, svetkovina proglašena, zakoni privremeno obesnaženi: ko da se ne sjati na zabavu? Šta uopšte zameram ovim predstavama uniženja, patnje i smrti koje upriličuje naš novi režim ako ne pomanjkanje doličnosti? Po čemu će se moja sopstvena uprava pamtili osim po tome što sam, u ime pristojnosti, pre dvadeset godina premestio klanicu s pijace na periferiju grada? Pokušavam da izviknem nešto, reč slepoga straha, vrisak, ali uže je sad toliko stegnuto da sam pridavljen, zanemao. Krv mi bubnja u ušima. Osećam kako mi nožni prsti gube uporište. Blago se njišem u vazduhu, udarajući o merdevine, koprcajući se. Bubnjanje u ušima postaje sve sporije i glasnije, i na kraju ne čujem ništa osim njega.

Stojim pred starcem čkiljeći zbog vetra i čekajući da on progovori. Starinska puška i dalje počiva među konjskim ušima, ali nije uperena u mene. Svestan sam nesobnog prostranstva svuda oko nas, i pustinje.

Motrim na njegove usne. Sad tek što nije progovorio: moram pažljivo slušati da uhvatim svaki slog tako da kasnije, kad ih budem ponavljao sebi, kad budem okapao nad njima, uspem da otkrijem odgovor na pitanje koje je na tren poput ptice prhnulo iz mog sećanja.

Mogu da vidim svaku strunu u konjskoj grivi, svaku boru na starčevom licu, svaku stenu i svaku brazdu na padini brega.

Devojka, s crnom kosom upletenom i po varvarskom običaju prebačenom preko ramena, sedi na konju iza njega. Glavu je pognula, i ona čeka da starac progovori.

Uzdihem. »Kakva šteta«, mislim. »Sad je i suviše kasno.«

Slobodno se ljuljam. Povetarac mi zadize košulju i poigrava se mojim nagim telom. Opušten sam, lebdim. U ženskim haljinama.

Ono što mora da su moja stopala dodiruje zemlju iako je otupelo za svaki osećaj. Pažljivo se protežem, celom dužinom, lagan kao perce. Šta god bilo ono što mi je onako čvrsto stezalo glavu, sad je popustilo stisak. Negde iz mene dopire teško jednolično hripanje. Dišem. Sve je dobro.

Onda kukuljica spada, sunce me zaslepljuje, uspravljaju me na noge, sve preda mnom pliva, ispražnjen sam.

Reč *letenje* šapuće mi se negde na rubu svesti. Da, tačno, leteo sam.

Gledam u plave Mendelove oči. Usne mu se miču, ali reči ne čujem. Odmahujem glavom, a kad sam jednom počeo s tim, primećujem da ne mogu prestati.

»Rekao sam«, veli, »sad ćemo vam pokazati još jedan način letenja.«

»Ne može vas čuti«, kaže neko. »Može«, uzvraća Mendel. Skida omču s mog vrata i uzla je oko konopca kojim su mi vezane ruke. »Dižite ga.«

Ako uspem da ukrutim ruke, ako budem toliki akrobata da brzo izvijem jednu nogu naviše i zakaćim se stopalom za konopac, moći ću da visim s glavom nadole i ostanem nepovredjen: to mi je poslednja misao pre no što su me počeli dizati. Ali, slab sam kao odojče, ruke mi kreću naviše iza leđa i, dok mi se stopala odižu od tla, osećam strahovito cepanje u ramenima, kao da popuštaju cele plohe mišića. Iz grla mi se otima prvi tužni reski urlik, sličan suljanju šljunka. Dva dečacića padaju s drveta i, držeći se za ruke, beže ne osvrćući se. Ričem opet i opet, ništa ne mogu učiniti da prestanem, rika izlazi iz tela koje zna da je možda nepopravivo oštećeno i urla svoju stravu. Čak i kad bi me čula sva deca u gradu, ne bih se mogao zaustaviti: molimo se, samo, da deca neće oponašati igre starijih, inače će sutra nastati pomor malih tela koja će se njihati s drveća. Neko me je zaljuljao te se počinjem lučno klatiti napred-natrag stopu iznad zemlje, kao takav veliki noćni leptir nasilno spomenih krila koji riče i urla. »Doziva svoje prijatelje-varvare«, primećuje neko. »Ovo što čujete je varvarski jezik.« *Smeh.*

(odlomak iz romana »Iščekujući varvare«)

J.M. Coetzee: Waiting for the barbarians, secku & Warburg, Lonndon, 1980

● Banshee — u irskom folkloru, vila koja kuknjavom nagoveštava smrt u porodici onog ko je vidi ili čuje (Prim. prev.)

Prevod: Jelena Stakić